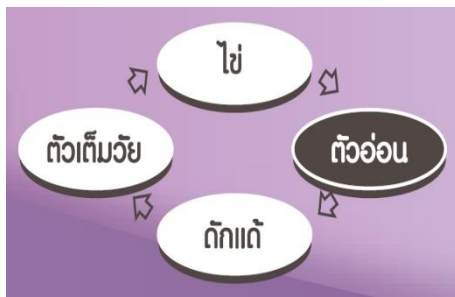

หนอนกระทู้กล้า (ในนาข้าว)

(กรณีพื้นที่ระบาดจังหวัดอุบลราชธานี)

1. ลักษณะทางสัณฐานวิทยา morphology

ผีเสื้อหนอนกระทู้กล้า *Spodoptera mauritia* (Boisduval) เป็นผีเสื้อกลางคืนปีกคู่หน้าสีเทาปนน้ำตาล ความกว้างของปีกกางออกประมาณ 3.5 - 4 เซนติเมตร ปีกคู่หลังสีขาว วางไข่เป็นกลุ่มบริเวณยอดอ่อนของข้าว ตัวหนอนมีสีเทาถึงสีเขียวแกมดำ ด้านหลังมีลายตามความยาวของลำตัวจากหัวจรดท้าย แต่ละปล้องมีจุดสีดำ ตัวหนอนโตเต็มที่ยาวประมาณ 3.5 - 4 มิลลิเมตร กว้าง 5 - 6 มิลลิเมตร วงจรชีวิตจะแตกต่างกันตามพื้นที่ระบาด

ระยะเข้าทำลาย (หนอน)

2. ลักษณะการแพร่กระจาย ลักษณะการทำลาย และการระบาด

ผีเสื้อหนอนกระทู้กล้า เป็นแมลงศัตรูข้าว “ระยะกล้า” บินเก่ง สามารถอพยพได้ไกลเป็นระยะทางหลายสิบหรือหลายร้อยกิโลเมตร อพยพรวมกันเป็นกลุ่ม และวางไข่เป็นกลุ่มบริเวณยอดอ่อนของข้าว หนอนมีการเคลื่อนย้ายคล้ายกองทัพ กลางวันจะหลบอยู่ในดินใต้เศษใบพืชในพื้นที่แห้ง บางส่วนอยู่บนต้นข้าว ส่วนที่อยู่เหนือน้ำในนาที่ลุ่ม ชอบเข้าดักแด้ในดิน หรือบนต้นหญ้าตามขอบแปลง ส่วนใหญ่พบการระบาดในช่วงฤดูฝน โดยเฉพาะหลังจากผ่านช่วงแล้งที่ยาวนาน แล้วตามด้วยฝนตกหนัก

ตัวหนอนฟักจากไข่ช่วงเช้าตรู่ และรวมกลุ่มกันทำลายข้าวในเวลากลางวัน ส่วนตอนกลางวันมักจะกินหญ้าตามคันนาก่อนแล้วจึงลุกลามเข้าไปในแปลงกล้า หนอนกระทู้กล้าสามารถเข้าทำลายกล้าข้าวอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ซึ่งความเสียหายที่เกิดขึ้น มักจะเกิดในท้องที่เดิมซ้ำกันทุก ๆ 3 - 4 ปี ตัวหนอนเมื่อยังเล็กมองเห็นได้ยาก โดยในระยะแรกจะกัดกินผิวใบ เมื่อโตขึ้นจึงเริ่มกัดกินใบข้าวทั้งใบ เหลือไว้แต่ก้านใบโผล่อู้อยู่เท่านั้น และจะกัดกินต้นกล้าระดับพื้นดิน นาข้าวจะถูกทำลายแหวกเป็นหย่อม ๆ และทำความเสียหายทั้งหมดได้ภายใน 1 - 2 วัน

พืชอาหาร

ข้าว ข้าวป่า ข้าวโพด ข้าวฟ่าง อ้อย หญ้าข้าวนก หญ้าคา หญ้าชันกาด หญ้าไซ หญ้าตีนกา หญ้าตีนนก หญ้าตีนติด หญ้าปล้องหิน

3. ประวัติ ข้อมูลการระบาดในอดีต เป็นอย่างไร / มาตรการป้องกันและควบคุมการระบาดในอดีต เป็นอย่างไร ได้ผลดี มากน้อยอย่างไร / ระยะเวลาการเกิดและควบคุมป้องกันจนถึงสถานการณ์ปกติเป็นอย่างไร

จังหวัดอุบลราชธานี พบการระบาดในปี พ.ศ. 2560 ในพื้นที่ทำนา (ฤดูนาปี) ช่วงระยะกล้า พบได้ทั้งในพื้นที่ที่มีน้ำท่วมขัง และพื้นที่น้ำไม่ท่วมขัง โดยเกษตรกรมีวิธีการควบคุม ร่วมกับคำแนะนำทางวิชาการจากสำนักงานเกษตรจังหวัด/อำเภอ ดังนี้

3.1 ปล่อน้ำขังในแปลงนา เพื่อไม่ให้หนอนเข้ากัดกินใต้ผิวน้ำ และจับหนอนออกจากแปลงไปทำลาย

3.2 เกษตรกรหลายพื้นที่ปล่อน้ำให้หนอนกัดทำลาย ต้นข้าวก็จะแตกใบใหม่ขึ้นมา และแตกกอได้ดี ผลผลิตไม่ได้ลดลง และไม่ได้รับความเสียหาย

3.3 พื้นที่ที่มีการระบาดรุนแรง ใช้สารเคมีควบคุมกำจัด ทำให้หนอนปริมาณลดลง และไม่กลับมาระบาดอีก หลังพ้นระยะกล้า

3.4 กำจัดวัชพืช จัดการคันนาและบริเวณโดยรอบให้มีความสะอาด ไม่เป็นแหล่งสะสมของโรคแมลงศัตรูข้าว และใช้วิธีดักจับทำลายก็สามารถลดการระบาดของหนอนลงได้ปริมาณมาก

ทั้งนี้การระบาดจะอยู่ในช่วงระยะเวลาประมาณ 1 เดือน (สำหรับหนอนกระทู้กล้า หากพ้นช่วงระยะกล้าไปแล้ว จะไม่เกิดการระบาด)

4. สาเหตุทางระบาดวิทยา และสมมติฐานการระบาด

เนื่องจากสภาพอากาศช่วงก่อนเกิดการระบาดอุณหภูมิสูงสุดอยู่ที่ประมาณ 40 – 45 องศาเซลเซียส ซึ่งมีส่วนทำให้แมลงศัตรูพืชพักตัว และหลังจากนั้นมีฝนตกหนัก ทำให้ตักแต่ที่อยู่ในดิน เปลี่ยนระยะเป็นตัวเต็มวัย แล้วผสมพันธุ์ วางไข่ และเป็นหนอนมากินพืชอาหาร ซึ่งข้าวและหญ้าบริเวณคันนา เป็นแหล่งอาหารอย่างดี ประกอบกับเกษตรกรเร่งการทำนาแบบไม่มีการตากดิน และพื้นที่ที่พบการระบาดส่วนใหญ่เป็นเขตพื้นที่ติดกับชายป่าเขตแดนกัมพูชา อาจเป็นสาเหตุให้หนอนอพยพเข้าสู่พื้นที่ (พบการรายงานการระบาดในเขตประเทศกัมพูชา)

5. ระดับความหนาแน่นของหนอน อยู่ในระดับใด (General Equilibrium, Economic Threshold, Economic Injury Level)

ภาพรวมอยู่ในระดับเศรษฐกิจ (Economic Threshold) พบหนอนทำลายใบข้าว มากกว่า 25 เปอร์เซ็นต์ต่อกอ โดยการสำรวจแบบทแยงมุม กระจายทั่วแปลง 10 จุด ในกรณีพื้นที่นาดำ 1 กอต่อจุด ส่วนพื้นที่นาหว่าน 10 ต้นต่อจุด ในพื้นที่ 1 ไร่ ซึ่งหากไม่มีการควบคุมอาจก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจได้ แต่เนื่องจากมีการแนะนำให้ควบคุมด้วยการใช้สารเคมี เพื่อลดปริมาณการระบาด และในพื้นที่มีฝนตกสามารถช่วยลดปริมาณลงได้ ประกอบกับพืชมีความแข็งแรง มีการชดเชยความเสียหายด้วยการแตกใบใหม่ และการระบาดเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ตามวงจรของศัตรูพืชและระยะการเจริญเติบโตของพืช

ระดับเศรษฐกิจ

พบการทำลายใบข้าว 10 - 25 เปอร์เซ็นต์ต่อกอ (Ali et al., 2017; Way et al., 1991) หรือ พบตัวหนอน จำนวน 0.4 - 5 ตัวต่อกอ หรือพบตัวหนอน จำนวน 2 - 5 ตัวต่อตารางเมตร (Way et al., 1991)

6. มาตรการระยะสั้น เพื่อควบคุมสาเหตุการระบาด ทำอย่างไร

สำนักงานเกษตรจังหวัด/อำเภอ ได้สำรวจพื้นที่การระบาดโดยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

- 6.1 แจ้งเตือนการระบาดศัตรูพืช
- 6.2 สำรวจพื้นที่ร่วมกับผู้นำหมู่บ้าน สมาชิก ศจช. และอกม. เพื่อให้ความรู้การจัดการศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสาน
- 6.3 ประชาสัมพันธ์แจ้งเตือนในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ประชุมส่วนราชการเวทีต่าง ๆ ประชุมเกษตรอำเภอ ประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มไลน์ต่าง ๆ และเพจเฟซบุ๊กสำนักงาน
- 6.4 รายงานข้อมูลในระบบของกรมส่งเสริมการเกษตร ทุกวัน ตัดยอดทุกเวลา 16.00 น. เพื่อติดตามสถานการณ์
- 6.5 สำนักงานเกษตรจังหวัด/อำเภอ ร่วมบูรณาการการสำรวจติดตามสถานการณ์กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้คำแนะนำและความรู้ด้านวิชาการ เช่น ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวอุบลราชธานี และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
- 6.6 ให้การช่วยเหลือกรณีที่พบความเสียหาย โดยประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

7. มาตรการระยะยาว เพื่อการป้องกัน ทำอย่างไร

- 7.1 ติดตามสถานการณ์ และเฝ้าระวังอย่างต่อเนื่องในช่วงที่มีการผลิตข้าว
- 7.2 วางแผนการควบคุมและให้คำแนะนำตามปฏิทินการผลิต และจัดการไถพรวนดิน เพื่อกำจัดด้กั๊กตัวหนอนในดิน
- 7.3 เตรียมปัจจัยการผลิตที่ใช้ในการควบคุม เช่น ชีวภัณฑ์ สารเคมี โดยการประสานงานวางแผนขอรับการสนับสนุนปัจจัยการผลิต เพื่อควบคุมจากหน่วยงานในพื้นที่
- 7.4 ส่งเสริมการให้ความรู้ในการจัดการศัตรูพืช และพัฒนาทักษะความรู้ด้านการจัดการศัตรูพืชให้แก่สมาชิกศูนย์จัดการศัตรูพืชชุมชน และพัฒนาเกษตรกรให้เป็นหมอมือพิชชุมชน

8. เส้นทางการบินของผีเสื้อ ไกลเท่าใด จังหวัด อำเภอ หมู่บ้านใดบ้างในรัศมีการบิน

ผีเสื้อหนอนกระทู้กล้า สามารถอพยพได้ไกลเป็นระยะทางหลายสิบ หรือหลายร้อยกิโลเมตร หากมีกระแสลมแรงสามารถช่วยพัดพาไปได้ไกล

10. มีการใช้ ประกาศใช้มาตรการอย่างไร (ตามพื้นที่เสี่ยงในข้อ 9)

สำนักงานเกษตรจังหวัด/อำเภอ ได้สำรวจพื้นที่การระบาดโดยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

- 10.1 แจ้งเตือนการระบาดศัตรูพืช
- 10.2 สำรวจพื้นที่ร่วมกับผู้นำหมู่บ้าน สมาชิก ศจช. และอกม. เพื่อให้ความรู้การจัดการศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสาน
- 10.3 ประชาสัมพันธ์แจ้งเตือนในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ประชุมส่วนราชการเวทีต่าง ๆ ประชุมเกษตรอำเภอ ประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มไลน์ต่าง ๆ และเพจเฟซบุ๊กสำนักงาน
- 10.4 รายงานข้อมูลในระบบของกรมส่งเสริมการเกษตร ทุกวัน ตัดยอดทุกเวลา 16.00 น. เพื่อติดตามสถานการณ์
- 10.5 สำนักงานเกษตรจังหวัด/อำเภอ ร่วมบูรณาการการสำรวจติดตามสถานการณ์กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้คำแนะนำและความรู้ด้านวิชาการ เช่น ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวอุบลราชธานี และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
- 10.6 ให้การช่วยเหลือกรณีที่พบความเสียหาย โดยประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

11. มีการสอบถามประสิทธิภาพมาตรการตามข้อ 10 อย่างไร โดยใครเป็น inspectors

ตรวจสอบพื้นที่โดยเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ในระดับพื้นที่ ได้แก่ เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอและผู้นำชุมชน สำหรับในระดับจังหวัด ได้แก่ เกษตรจังหวัดและหน่วยงานภาคีเครือข่าย เช่น กรมการข้าว สวพ 4 โดยการประเมินวิเคราะห์จากข้อมูลการรายงานที่สอดคล้องกับความเป็นจริง

12. การประกาศเขตการระบาด ใช้กฎหมาย โดยอำนาจใคร

การประกาศเขตควบคุมศัตรูพืช อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติกักพืช พ.ศ. 2507 และที่แก้ไขเพิ่มเติมแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติกักพืช (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติกักพืช (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2551 ซึ่งอธิบดีกรมวิชาการเกษตร มีอำนาจออกประกาศกรมวิชาการเกษตร เรื่อง กำหนดเขตควบคุมศัตรูพืช มาตรา 17 เมื่อมีศัตรูพืชชนิดที่อาจก่อความเสียหายร้ายแรงปรากฏขึ้นในท้องที่ใด หรือมีเหตุอันสมควรควบคุมศัตรูพืชในท้องที่ใด ให้อธิบดีมีอำนาจประกาศกำหนดท้องที่นั้นเป็นเขตควบคุมศัตรูพืชและประกาศระบุชื่อชนิดของพืช ศัตรูพืชและพาหะที่ควบคุมและให้กำหนดสถานตรวจพืชเฉพาะถิ่นขึ้นเท่าที่จำเป็น ประกาศดังกล่าวให้ปิดไว้ ณ ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ ที่ทำการของกำนันและที่ทำการของผู้ใหญ่บ้านในท้องที่นั้น

13. เมื่อมีการประกาศเขต ใคร/ทีม ที่กำกับการบังคับใช้กฎหมาย พร้อมและมีแนวปฏิบัติชัดเจนหรือไม่

ตามมาตรา 18 เมื่อได้ประกาศกำหนดเขตควบคุมศัตรูพืชตามมาตรา 17 แล้ว ห้ามมิให้บุคคลใด นำพืชศัตรูพืชหรือพาหะออกไปนอก หรือนำเข้ามาในเขตควบคุมศัตรูพืชตามที่ประกาศระบุไว้ เว้นแต่จะได้รับการตรวจและได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากพนักงานเจ้าหน้าที่

ในกรณีที่มีศัตรูพืชชนิดที่อาจก่อความเสียหายร้ายแรงมาก ซึ่งหากไม่รีบทำลายเสียอาจจะระบาดลุกลามทำความเสียหายได้มาก พนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจสั่งให้เจ้าของจัดการทำลายพืช ศัตรูพืช และพาหะนั้นเสีย หรือในกรณีจำเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่จะจัดการทำลายเสียเอง โดยอธิบดี (กรมวิชาการเกษตร) จะสั่งให้เจ้าของเป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายในการทำลายเท่าที่จำเป็นและใช้จ่ายไปจริงก็ได้

“พนักงานเจ้าหน้าที่” หมายความว่า อธิบดีและผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

“คณะกรรมการกักพืช” มีปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธานกรรมการ อธิบดีกรมประมงหรือผู้แทนอธิบดีกรมประมงหรือผู้แทน อธิบดีกรมป่าไม้หรือผู้แทน อธิบดีกรมวิชาการเกษตรหรือผู้แทน อธิบดีกรมศุลกากรหรือผู้แทน อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตรหรือผู้แทน เลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดหรือผู้แทน ผู้อำนวยการการทำเรือแห่งประเทศไทยหรือผู้แทน ผู้ว่าการการทำอากาศยานแห่งประเทศไทยหรือผู้แทน ผู้ว่าการการสื่อสารแห่งประเทศไทยหรือผู้แทนผู้อำนวยการศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติหรือผู้แทน ผู้แทนกระทรวงพาณิชย์และผู้แทนกระทรวงมหาดไทยแห่งละหนึ่งคนและผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งอีกไม่เกินสี่คน เป็นกรรมการ และผู้อำนวยการกองควบคุมพืชและวัสดุการเกษตร กรมวิชาการเกษตร เป็นกรรมการและเลขานุการ

ให้กรมวิชาการเกษตรทำหน้าที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับงานวิชาการ งานธุรการ และดำเนินงานตามมติของคณะกรรมการให้แก่คณะกรรมการ

14. ความเห็นอื่น ๆ ที่อยากเสนอแนะ นำ กำชับแก่เจ้าหน้าที่ และเกษตรกร อย่างไร

14.1 เฝ้าระวังพื้นที่ปลูกข้าวของเกษตรกรเอง โดยเน้นย้ำให้เกษตรกรและเจ้าหน้าที่ใส่ใจการสำรวจแปลงอย่างสม่ำเสมอ อย่างน้อยสัปดาห์ไม่น้อยกว่า 2 ครั้ง และหากพบการระบาดให้แจ้ง และดำเนินการร่วมกับศูนย์จัดการศัตรูพืชชุมชน สำนักงานเกษตรอำเภอ เพื่อแจ้งข่าวเตือนการระบาดให้กับชุมชน และเกษตรกรพื้นที่ใกล้เคียง

14.2 การควบคุมศัตรูพืชที่มีประสิทธิภาพ ต้องรู้จักธรรมชาติของศัตรูพืชในแต่ละระยะการเจริญเติบโต กรณีแมลงมีระยะไข่ ระยะหนอน ระยะดักแด้ และระยะตัวเต็มวัย โดยให้เจ้าหน้าที่แนะนำเกษตรกรเลือกใช้วิธีการจัดการศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสาน (IPM) และการจัดการศัตรูพืชแบบครอบคลุมพื้นที่ (AW) ซึ่งเป็นวิธีที่ต้องร่วมมือกันให้ครอบคลุมทั้งพื้นที่ระบาด และพื้นที่เสี่ยง

14.3 รายงานการสำรวจแบบรวดเร็ว เพื่อประเมินความเสียหายอย่างรวดเร็ว จะได้เตรียมการควบคุมและป้องกันต่อไป

14.4 เจ้าหน้าที่แนะนำวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องแก่เกษตรกร หากเกิดการระบาดที่รุนแรงในการใช้สารเคมีป้องกันกำจัด โดยให้ปฏิบัติตามคำแนะนำของทางราชการอย่างเคร่งครัด

เรียบเรียงและรวบรวมโดย : กลุ่มส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านอารักขาพืชและดินปุ๋ย กอป.

แหล่งที่มาของข้อมูล : สำนักงานเกษตรจังหวัดอุบลราชธานี

กองส่งเสริมการอารักขาพืชและจัดการดินปุ๋ย (กอป.)

กรมการข้าว

(ข้อมูล ณ วันที่ 3 กรกฎาคม 2567)